

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Барташук Тетяна Павлівна

УДК 339.5+339.9.012

**Механізми інформаційного забезпечення
зовнішньоекономічної діяльності
в умовах сучасної міжнародної конкуренції**

Спеціальність 08.05.01 –
світове господарство і міжнародні економічні відносини

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2003

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у відділі зовнішньоекономічних зв'язків Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

Науковий керівник: доктор економічних наук,
СІДЕНКО Володимир Романович,
старший науковий співробітник
відділу зовнішньоекономічних досліджень
Інституту світової економіки і міжнародних
відносин НАН України

Офіційні опоненти: доктор економічних наук,
БУРАКОВСЬКИЙ Ігор Валентинович,
професор кафедри економічної теорії
Національного університету
„Києво-Могилянська академія”

кандидат економічних наук,
МАЗУРЕНКО Валентина Петрівна,
доцент кафедри управління
зовнішньоекономічної діяльності
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Провідна установа: Київський національний економічний
університет, кафедра міжнародного менеджменту

Захист відбудеться „ 21 ” жовтня 2003 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д.26.176.01 Інституту світової економіки і міжнародних відносин
НАН України за адресою: 01030, Київ-30, вул. Леонтовича, 5.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту світової економіки і
міжнародних відносин НАН України за адресою: 01030, м. Київ-30, вул. Леонтовича,
5.

Автореферат розісланий „ 16 ” вересня 2003 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.М. Хахлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Вирішення стратегічних для України завдань досягнення рівня високорозвиненої країни та включення у світові економічні і, зокрема, зовнішньоторговельні процеси в якості рівноправного партнера ставить на порядок денний питання широкомасштабної розбудови інформаційної сфери. Активного розвитку потребують, перш за все, процеси інформатизації суспільства, національні інформаційні ресурси, інформаційна інфраструктура держави, тобто інформаційно-технологічна база для запровадження ефективних механізмів інформаційного забезпечення вітчизняних виробників.

Важливість запровадження комплексного інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) для розвитку міжнародної конкурентоспроможності обумовлюється ключовою роллю інформації, як в усіх сферах життєдіяльності суспільства, так і в усіх напрямках діяльності підприємства, на всіх етапах розробки і виробництва продукції.

В умовах посилення конкурентної боротьби на світових ринках товарів і послуг своєчасне та всебічне інформування суб'єктів економічних відносин виводить інформаційне забезпечення на одне з перших місць в системі заходів, направлених на розвиток зовнішньоекономічної діяльності.

Теоретичні та методологічні аспекти проблеми зростання ролі інформації, розвитку інформатизації, динаміки міжнародної конкурентоспроможності знайшли певне висвітлення у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, основи теорії інформації та теоретичні питання розвитку інформаційного ресурсу висвітлено в роботах Н.Вінера, С.Вовканича, Г.Громова, К. Ерроу, І.Неймана, Р.Хартлі, К.Шеннона, Ю.Шрейдера. Окремі аспекти розвитку інформатизації знайшли відображення в роботах Р.Арона, Д.Белла, Д.Гелбрейта, В.Іноземцева, Г.Канна, К.Кларка, Й.Масуди, Ф.Махлупа, М.Пората, Т.Стоуньєра, О.Тоффлера, Дж.Фурастьє. Проблеми розвитку інформаційного ринку розглянуто у працях Л.Вінаріка, А.Гальчинського, Г.Голдстайна, М.Макогона, С.Мочерного, Г.Поппеля, А.Пятібратова. Тенденції розвитку інформатизаційних процесів та їх вплив на суспільно-економічний розвиток висвітлено вченими К.Беляковим, О.Білорусом, О.Олійником, О.Скаленком, Л.Шиманським. Актуальні проблеми формування системи національних інформаційних ресурсів та їх роль в сучасних умовах глобального конкурентного середовища розглянуто в публікаціях вчених Б.Губського, Д.Лук'яненка, Й.Мастяниці, С.Кримського, Ю.Павленка, Ю.Пахомова, Ю.Сосніна. Фактори, що впливають на конкурентоспроможність національних виробників, в тому числі факторів науково-технічної та інформаційної політики в міжнародній економічній діяльності, досліджено в роботах провідних зарубіжних – Е.Ворнера, П.Корнеліуса, М.Портера, Дж. Сакса та ін., а також вітчизняних вчених – В.Будкіна, О.Зернецької, А.Кредісова, В.Маштабея, В.Новицького, Г. Почепцова, В.Сіденка, С.Соколенка.

Відаючи належне розробкам вітчизняних та зарубіжних вчених, їх вкладу в економічну теорію та практику, слід зазначити, що в питаннях розвитку інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності залишається чимало невирішених проблем, які потребують детального аналізу.

Вирішення проблеми інформаційного забезпечення ЗЕД для України важливе з двох причин.

По-перше, перехід до відкритої ринкової економіки і прийняття експортоорієнтованої стратегії розвитку у поєднанні з проведенням політики лібералізації зовнішньої сфери сприяло значному розширенню кола суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності - окрім державних об'єднань, допущених у зовнішню сферу за часів планової централізованої економіки, на міжнародні ринки вийшло багато приватних економічних агентів, які на практиці зіткнулися з жорсткими законами міжнародної конкуренції і для яких питання інформаційного забезпечення постало з великою гостротою.

Наукових розробок, які б поглиблено досліджували ефективність процесів розвитку ЗЕД в умовах перехідної економіки в залежності від інформаційного чинника, з формулюванням практичних рекомендацій з цих питань, насамперед методичного характеру, в Україні досі не проводилося.

По-друге, Україна не може стояти осторонь процесів глобалізації та інтернаціоналізації, що відбуваються в світі, а, отже, повинна володіти сучасним інформаційним інструментарієм для їх розвитку, що забезпечить доступ до новітніх досягнень світової спільноти, сприятиме активному залученню її до процесів економічного співробітництва. Вирішення цього завдання гальмується відсутністю наукових розробок в напрямку визначення механізмів міжнародної інформаційної допомоги країнам світу, спрямованої на інтеграцію їх до світового інформаційного простору, підвищення конкурентоспроможності та ефективного виходу на міжнародні ринки.

Виходячи з вищевказаного, актуальним є: комплексне дослідження теоретико-методологічних основ та механізмів функціонування системи інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності в умовах сучасної міжнародної конкуренції; проведення цього дослідження на різних ієрархічних рівнях – міжнародному, національному та на рівні підприємств (мікроекономічному); комплексне вивчення процесів становлення й розвитку механізмів інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності та формулювання рекомендацій для практики інформаційного забезпечення ЗЕД в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Проведене дисертаційне дослідження було ініційоване у зв'язку з плановою темою НДР НАН України “Стратегічні проблеми розвитку міжнародної конкурентоспроможності в умовах інформатизації економіки і транснаціоналізації виробництва”, 1999–2000, № державної реєстрації теми 0197U015425. Її завершення та втілення основних результатів дослідження пов'язане з темами наукових робіт

відділу зовнішньоекономічних досліджень Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України „Гео економічна політика України в контексті світових інтеграційних процесів”, 2003–2004, № державної реєстрації теми 0103U006310, та відділу глобалістики, геополітики і гео економіки зазначеного інституту „Інноваційні та інтеграційні стратегії, як фактори конкурентоспроможності і сталого розвитку в умовах глобалізації”, 2003-2004, № державної реєстрації теми 0103U006313.

Мета і задачі дослідження. Основною метою дослідження є визначення структури, основних тенденцій розвитку, особливостей створення і функціонування механізмів інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності та оцінка їх впливу на підвищення конкурентоспроможності національних виробників на міжнародних ринках, а також розробка комплексу заходів з інформаційної підтримки зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Відповідно до зазначеної мети роботи були поставлені наступні задачі дослідження:

- систематизація основних тенденцій процесу інформатизації як провідного чинника сучасного суспільно-економічного розвитку в світовій економіці;
- визначення ступеню і характеру впливу інформатизації на конкурентоспроможність національних виробників на світових ринках;
- визначення ролі інформаційного ресурсу у розвитку міжнародного ринку інформаційних продуктів і послуг;
- узагальнення світового досвіду організації системи інформаційної підтримки зовнішньоекономічної діяльності та виявлення загальнозначущих його компонентів, які можуть бути застосовані в Україні;
- виявлення механізмів впливу інформаційного забезпечення на основні напрямки діяльності підприємства;
- систематизація структурних елементів інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності України;
- обґрунтування системи заходів з розбудови інтегрованої загальнонаціональної інформаційної системи забезпечення і розвитку ЗЕД в Україні.

Об’єктом дослідження є процеси інформатизації та інформаційного обміну, як загальноцивілізаційні процеси формування та широкомасштабного використання інформаційних ресурсів, активного залучення до світових досягнень науково-технічного прогресу.

Предметом дослідження виступають механізми інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, як результат ефективного використання інформаційних ресурсів та один з основних чинників впливу на рівень міжнародної конкурентоспроможності.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання. Як базові, в дисертації використано методи системного і структурного аналізу, коли сукупність

факторів, що визначають рівень інформатизації суспільства, та елементи механізму інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності розглядаються як системне ціле, що дозволяє виявити загальні закономірності їх взаєморозвитку та специфічні особливості розвитку явища, що досліджується.

Для вивчення інформаційних джерел, наведених у першому розділі, застосовувалися методи аналізу, синтезу, порівняльного аналізу, класифікації та економіко-статистичного аналізу, що дозволило відстежити закономірності досягнення високих показників суспільно-економічного розвитку залежно від рівня інформатизації суспільства і зробити висновок про вирішальну роль процесів інформатизації у створенні передумов та елементів більш високорозвиненого типу суспільства.

Функціонування індустрії інформаційного забезпечення у світі розкрито в другому розділі із залученням методів узагальнення, систематизації, структурного аналізу, що дало можливість здійснити систематизацію міжнародних структур залежно від напрямків їх інформаційної діяльності, провести видову класифікацію світових інформаційних ресурсів, представити комплексну картину можливостей міжнародної інформаційної допомоги суб'єктам міжнародних ринкових відносин.

Побудова національної системи інформаційного забезпечення, представлена у третьому розділі, здійснювалась шляхом застосування до визначення основних факторів її розвитку методу емпіричного узагальнення та систематизації отриманих емпіричних результатів, методу структурного та порівняльного аналізу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше виявлені, удосконалені та розвинуті окремі положення, які мають суттєве теоретичне значення для подальшого розвитку економічної науки з питань підвищення конкурентоспроможності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження, які відображають особистий внесок дисертанта в розробку даної теми, полягає в нижченаведеному:

- систематизовано сукупність категорій та понять, які відображають зміст та еволюцію процесу глобальної інформатизації, а саме: “інформаційний ресурс”, “інформаційні технології”, “інформаційна економіка” та ін.; виявлено взаємозв'язки між категоріями та поняттями, пов'язаними з інформатизацією та конкурентоспроможністю (“конкурентні переваги”, “конкуренція”); обґрунтовано наявність різних етапів розвитку економіки та суспільства в залежності від стадії розвитку процесів інформатизації – постіндустріальне суспільство; інформаційне суспільство; суспільство, що базується на знаннях;

- дістало подальший розвиток визначення рівня інформатизації суспільства як одного з найважливіших чинників підвищення міжнародної конкурентоспроможності через обґрунтування його вирішального впливу на науково-технічний та інноваційний потенціал і ефективність

управління, доведено, що найважливіша складова інформатизації - інформаційний ресурс - має розглядатися як фундаментальний (стратегічний) ресурс соціально-економічного розвитку;

- визначена роль інформаційного ресурсу як базової основи формування світового інформаційного ринку, узагальнено основні тенденції його розвитку, здійснена його структуризація та систематизація за секторами – з виділенням нових галузей та форм ведення бізнесу, побудованих на сучасних інформаційних технологіях, до яких, зокрема, відносяться електронна торгівля та електронний банкінг;

- вперше виявлено механізми організації світової системи інформаційного забезпечення ЗЕД, визначені та узагальнені найважливіші її компоненти, провідну роль серед яких відіграє мережа міжнародних організацій як єдиних інформаційно-методичних центрів, що сприяють функціональній завершеності системи;

- обґрунтовано об'єктивну необхідність посилення ролі держави у розвитку інформаційної сфери країни та активізації процесів інформатизації, а також використання державних та ринкових важелів у процесі запровадження механізмів інформаційного забезпечення ЗЕД та створення умов для покращення міжнародної конкурентоспроможності національних виробників;

- встановлено механізми впливу інформаційного забезпечення на розвиток різних аспектів діяльності виробників при виході на міжнародні ринки, доведено необхідність створення на рівні підприємства комплексної інформаційної системи забезпечення ЗЕД;

- окреслені основні напрями розвитку, основні перешкоди та існуючі можливості для ефективного інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності в Україні; здійснено систематизацію інфраструктурних елементів інформаційної підтримки ЗЕД національних виробників;

- визначені та обґрунтовані напрями удосконалення національної системи інформаційного забезпечення в Україні шляхом запровадження ефективних механізмів інформаційної підтримки зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням сучасних ресурсних можливостей економіки України та тенденцій розвитку світового інформаційного ринку.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені в процесі дослідження теоретичні положення та зроблені узагальнення і висновки дозволили обґрунтувати комплексний підхід до вирішення проблеми інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів економічних відносин з метою підвищення їх конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

В дисертаційній роботі обґрунтована низка практичних рекомендацій щодо запровадження механізмів інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності в Україні з метою розвитку міжнародної конкурентоспроможності, які можуть бути використані при розробці загальнодержавних або галузевих програм розвитку в аспекті розбудови індустрії інформаційного

забезпечення в країні, зокрема, створення, функціонування і підтримки роботи загальнонаціональної системи інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності.

Окремі важливі рекомендації, сформульовані в роботі, знайшли відображення в доповідній записці, направленій до Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України за № 130 від 9 червня 2003 р., були використані в заключному звіті НДР „Перспектива”, № державної реєстрації 0102V003341, яка виконувалась в межах Програми підтримки міських ВУЗів на 2001-2004 рр., затвердженої спільною Постановою колегії Київської міської державної адміністрації і Президії НАН України від 18.05.01., а також при виконанні планових НДР в Інституті світової економіки та міжнародних відносин НАН України.

Отримані в роботі наукові результати можуть бути також використані при підготовці та викладанні навчальних курсів та спецкурсів у вищих навчальних закладах, зокрема, “Зовнішньоекономічні відносини”, “Міжнародний бізнес”, “Організація управління зовнішньоекономічною діяльністю”.

Особистий внесок здобувача зумовлюється тим, що наукові результати, сформульовані висновки та рекомендації отримані автором самостійно, без участі співавторів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки проведеного дослідження доповідалися на чотирьох наукових конференціях: IX міжнародній науково-теоретичній конференції “Формування торговельних режимів у перехідних економіках в умовах глобалізації (приклад України)” (Київ, жовтень 2001 р.), міжнародній науковій конференції “Україна в контексті процесів глобалізації: нові реалії та національна стратегія” (Дніпропетровськ, листопад 2001 р.), міжнародній науково-практичній конференції “Реформування фінансово-кредитної системи і стимулювання економічного зростання” (Луцьк, травень 2002 р.), міжнародній науковій конференції “Розвиток підприємницької діяльності на Україні: історія і сьогодення” (Тернопіль, березень 2003 р.).

Результати дисертаційної роботи доповідались на засіданнях відділу зовнішньоекономічної діяльності Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені у 5 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, включених до відповідного переліку ВАК України, та у 2-х збірниках матеріалів і тез наукових конференцій. Загальна кількість публікацій – 7 обсягом 3,6 др.арк.

Структура роботи складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (203 найменування). Дисертація викладена на 204 сторінках, містить 12 таблиць, 10 рисунків, 10 додатків.

Структура роботи відбита у такому змісті:

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Сучасні тенденції інформатизації світової економіки та їх вплив на конкурентоспроможність національних виробників

1.1. Місце і роль інформаційних потоків в сучасній економічній діяльності

1.2. Розвиток ринку інформаційних продуктів і послуг як складових процесу інформатизації

1.3. Роль інформаційного забезпечення в підвищенні конкурентоспроможності виробників на міжнародних ринках

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2. Розвиток системи інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності

2.1. Функції міжнародних організацій у здійсненні інформаційного забезпечення суб'єктів економічної діяльності

2.2. Створення національної інфраструктури інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності

2.3. Організація інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності на рівні підприємств

Висновки до розділу 2

РОЗДІЛ 3. Сучасний стан і перспективи інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності в Україні

3.1. Формування і розвиток багаторівневої інфраструктури інформаційної підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності

3.2. Шляхи вдосконалення системи інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності

Висновки до розділу 3

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, проаналізовано стан її наукової розробленості, розкрито мету, завдання, об'єкт, предмет і методологічні основи дослідження, показано наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, наведено апробацію результатів дисертаційного дослідження та структуру роботи.

У **першому розділі** дисертації проведено з'ясування системи наукових категорій та понять стосовно теми дослідження, що дозволило в ракурсі розвитку процесів інформатизації визначити

вихідні дані дослідження та тенденції, як світового суспільно-економічного розвитку взагалі, так і міжнародної конкурентоспроможності зокрема.

Базуючись на фундаментальному понятті інформації, автор просліджує динаміку її впровадження у різні сфери життєдіяльності суспільства залежно від розвитку процесу інформатизації, насамперед, його основних елементів: інформаційних технологій і мереж, засобів обчислювальної техніки, інформаційного ресурсу. Спричиняючи глибокі зміни у суспільно-економічному житті, інформатизація, на думку автора, створює передумови та елементи нового, більш високорозвиненого, етапу розвитку суспільства.

За результатами аналізу наукових розробок зарубіжних вчених автор виводить узагальнюючі критерії різних етапів розвитку суспільства і робить висновок, що критерії індустріального і постіндустріального етапів різняться доволі сильно, тоді, як критерії, що характеризують постіндустріальне та інформаційне суспільство, багато в чому пересікаються, а концепція “інформаційного суспільства” ні в якому разі не суперечить основним канонам постіндустріальної теорії, розвиваючи лише її технологічний та інформаційний аспекти. Результат подальшого розвитку інформаційного суспільства, насамперед, його інформаційно-інтелектуального аспекту, визначається як суспільство, засноване на знаннях.

Виключна роль інформації в сучасному науково-технічному прогресі обумовлює розуміння її як ресурсу, який за значимістю має розглядатися як фундаментальний стратегічний ресурс соціального розвитку і прогресу.

З накопиченням інформаційного ресурсу розвивається самостійний спеціалізований сектор ринку – інформаційний, який автор класифікує наступним чином:

1. Сектор ділової інформації:
2. Сектор юридичної (нормативної) інформації.
3. Сектор науково-професійної інформації для спеціалістів.
4. Сектор масової, споживчої інформації.

Аналіз світової практики розвитку інформаційного ринку свідчить, що лідирує на ньому науково-технічна інформація (сектор науково-професійної інформації), а також економічна, фінансова, біржова, комерційна (сектор ділової інформації).

Впровадження інформації в усі сфери життєдіяльності суспільства обумовило розвиток ринку інформаційних послуг, що, разом з ринком інформації, становить основу процесу інформаційного забезпечення.

Автор комплексно досліджує вплив процесів інформатизації та інформаційного забезпечення на розвиток міжнародної конкурентоспроможності суб'єктів економічної діяльності (через фактори, що набувають пріоритетності з розвитком цих процесів - насамперед, ступінь використання сучасних комп'ютерних засобів, провідних інформаційних технологій,

інформаційного ресурсу, і залежні від них - технологію виробництва, розвиток науково-технічного потенціалу та інноваційних процесів, збільшення наукоємності та диференційованості продукції, менеджмент). Проведений аналіз дозволив авторові зробити висновок, що досягнення переваг, а, тим більше домінування у застосуванні ефективних способів збирання, обробки, зберігання і розповсюдження інформації належить до числа найважливіших конкурентних переваг в сучасній конкуренції, а тому визначити створення дієвої системи інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності з використанням сучасних засобів інформатизації як першооснову організаційно-управлінської і науково-виробничої діяльності суб'єктів економічних відносин, а також як один з визначальних факторів покращення їх конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

Другий розділ дисертації присвячений дослідженню системи організації інформаційного забезпечення ЗЕД у світі - на міжнародному (глобальному та міжнародному регіональному), національному рівнях та на рівні суб'єктів економічної діяльності, а також міжнародної допомоги, що здійснюється у цій сфері.

Сьогодні у світі працює багато міжнародних організацій, важливе місце в діяльності яких посідає інформаційна підтримка економічних суб'єктів різних країн з питань розвитку ЗЕД.

До основних напрямків міжнародної допомоги, спрямованої на покращення рівня інформаційного забезпечення і підвищення конкурентоспроможності учасників ЗЕД, автор відносить такі:

- створення необхідного законодавчого поля та проведення політики сприяння гармонійному розвитку міжнародної торгівлі;
- розвиток фінансової сфери та покращення міжнародної економічної активності;
- формування сучасної світової інфраструктури та допомога у розвитку національних інфраструктур;
- забезпечення вільного доступу всім країнам до використання світових інформаційно-інтелектуальних ресурсів.

Відповідно до зазначеної класифікації, в роботі представлена узагальнена структура міжнародних організацій (світового і регіонального рівнів), які спеціалізуються на даних напрямках, наведені приклади реалізації ними як власних, так і спільних проектів.

Інформаційні потоки, що аналізуються міжнародними організаціями для сприяння ефективній роботі суб'єктів ЗЕД у світовому економічному просторі, в цілому можуть бути структуровані наступним чином:

1. Інформація про розвиток ділового ринкового середовища.

1.1. Аналітична характеристика за напрямками:

- глобалізація та стратегія розвитку;

- міжнародна торгівля товарами, послугами, продуктами інтелектуальної власності;
- інвестиції, технології та розвиток підприємств.

1.2. Статистична характеристика за напрямками:

- статистична методологія і програми спостереження;
- збір, накопичення і обробка статистичних даних.

2. Інформація стосовно технологічного рівня розвитку ринків.

В роботі наведено приклади інформаційно-аналітичних видань міжнародних організацій за результатами досліджень даних потоків.

Не зважаючи на поширення міжнародної інформаційної допомоги, автор обґрунтовує необхідність постійного збільшення ролі держави у розвитку ЗЕД і забезпеченні конкурентоспроможності національних виробників на міжнародних ринках.

На прикладі позитивного досвіду високорозвинених країн - США, Великобританії, Франції, Японії – в роботі узагальнено заходи державної підтримки, спрямовані на покращення конкурентоспроможності і розширення експорту, до найдієвіших з яких автор відносить формування загальнодержавної системи інформаційного забезпечення ЗЕД національних виробників, що базується на багаторівневій інформаційній мережі у складі державних і комерційних структур та сучасному інформаційному інструментарії. Найважливішими напрямками аналітичних досліджень зазначених структур з точки зору максимального сприяння розвитку зовнішньоторговельної активності національних виробників і підвищення їх міжнародної конкурентоспроможності, автор визначає наступні:

- сучасні досягнення національної та закордонної науки і техніки, передового підприємницького і виробничого досвіду;
- тенденції розвитку торгово-політичної ситуації і кон'юнктури міжнародних ринків;
- галузеві та товарні пріоритети розвитку ЗЕД;
- форми і методи конкурентної боротьби;
- практика роботи на міжнародних ринках основних фірм-експортерів.

На відміну від спеціалізованих міжнародних організацій і національних структур, діяльність яких вимагає охоплення всіх аспектів розвитку зовнішньоекономічних відносин, компанія, як правило, обмежується тільки інформацією, яка стосується виключно сфер її інтересів. Задоволення інформаційних потреб компанії багато в чому залежить від наявності у неї сучасного програмно-апаратного інструментарію для збирання, комплексної автоматизованої обробки і порівняння великих масивів інформації відповідно до поставлених завдань. В роботі автором сформульовані висновки щодо необхідності використання програмно-апаратних засобів відповідного функціонально-технологічного рівня залежно від ступеню інтернаціоналізації

компанії, завдань, що стоять перед нею, її розмірів, масштабів зовнішньоекономічної діяльності та ін.

У **третьому розділі** приведені результати аналізу сучасного стану розвитку інформаційної інфраструктури України з точки зору можливостей інформаційного забезпечення ЗЕД українських виробників і запропоновані шляхи розбудови механізмів інформаційного забезпечення відповідно до вимог сьогодення.

Першопричиною слабкої розвиненості інформаційної інфраструктури країни, що не дозволяє створити належні умови для налагодження системи інформаційного забезпечення, є низький рівень інформатизації українського суспільства, недостатні темпи її розвитку, неналежне фінансування і відсутність контролю за виконанням Національної програми інформатизації.

Найбільш стабільно серед усіх складових інформаційної інфраструктури розвивається система зв'язку та телекомунікацій: поряд з традиційними, активного розвитку набувають мобільний (в т.ч. супутниковий), пейджинговий, комп'ютерний зв'язок, а також волоконно-оптичні лінії телекомунікацій. Середньорічні темпи розвитку мережі Інтернет в Україні близькі до середньоєвропейських і становлять 50-55 %, хоча загальний рівень насиченості українського сегменту мережі ще доволі низький (майже на порядок менший від російського).

Активний поступ процесу комп'ютеризації в Україні зовсім не говорить про його ефективність: продовжується практика безсистемного придбання техніки різних виробників, яку важко узгодити між собою, великим залишається відсоток використання комп'ютерного обладнання застарілих моделей (до 60 %), і як наслідок - комп'ютеризація не призводить до якісно нового рівня обробки та розповсюдження інформації.

З розвитком інформатизації в Україні прискорився процес формування електронних інформаційних ресурсів та продуктів, насамперед, у формі баз даних, як найбільш ємного і наглядного способу представлення інформації. В дисертації наведені електронні адреси найбільш затребуваних сьогодні видів баз даних (правової, фінансової, статистичної та ін. інформації). Результати дисертаційного дослідження виявили слабку розвиненість інформаційних ресурсів у сфері ЗЕД, особливо інформаційно-аналітичного характеру, що пояснюється недостатнім розвитком аналітичної ланки інформаційної мережі країни, а також відсутністю загальнодержавних механізмів для наповнення даними ресурсами національного інформаційного простору.

Певного розповсюдження отримали в Україні автоматизовані засоби формування інформаційних ресурсів - інформаційні системи збору і обробки інформації, що створюються і функціонують як для забезпечення діяльності державних та недержавних структур, так і для ведення різносторонніх обліків у різних сферах діяльності. Як свідчить аналіз, зазначені інформаційні системи певною мірою забезпечують лише інформаційні потреби їх користувачів, проте не вирішують стратегічного для держави завдання - комплексного системного

інформаційного забезпечення розвитку ЗЕД вітчизняних виробників, через відсутність єдиних підходів до програмного, технічного, лінгвістичного забезпечення функціонування систем, що часто призводить до їх несумісності та неможливості повноцінного обміну інформацією між ними, і найголовніше – значно ускладнює створення цілісної загальнодержавної інтегрованої інформаційної системи.

Автор робить висновок, що через недостатнє організаційне та фінансове забезпечення сьогодні в Україні неефективно використовується і такий дієвий механізм інформаційного забезпечення ЗЕД, як міжнародна виставкова діяльність. Доволі слабким залишається представництво України у міжнародній інформаційній інфраструктурі, що, у поєднанні з відсутністю членства в системі COT, позбавляє країну можливості здійснення активного інформаційного обміну та інформаційної експансії до міжнародного ринкового середовища.

За результатами аналізу сучасного стану розвитку інформаційної сфери країни та тенденцій розвитку світового інформаційного середовища, в роботі сформульовані основні заходи, реалізація яких сприятиме запровадженню в Україні такого потужного чинника впливу на міжнародну конкурентоспроможність, як інформаційне забезпечення ЗЕД.

ВИСНОВКИ

1. Рівень міжнародної конкурентоспроможності в умовах сучасного етапу глобалізації найбільшою мірою залежить від рівня інформатизації суспільства, яка, завдяки революційному впливу на підвищення ефективності суспільного виробництва і сприянню досягненню високих економічних і соціальних показників розвитку, відіграє роль прискорювача соціально-економічного прогресу, призводить до створення передумов та елементів більш високорозвиненого типу суспільства – з переходом спочатку до стадії інформаційного суспільства, а згодом й до стадії суспільства, що базується на знаннях.

Комплексний розвиток всіх складових процесу інформатизації: від створення сучасної інформаційної техніки, новітніх інформаційно-комунікаційних технологій та потужних інформаційних мереж до розвитку інформаційно-інтелектуальних ресурсів і ринку інформаційних продуктів та послуг, забезпечує широке використання інформації у суспільно-господарському процесі, житті та діяльності кожного члена суспільства.

2. Рівень впровадження інформації сьогодні багато в чому визначає науково-технічний та інноваційний розвиток економік країн та суб'єктів економічної діяльності, підвищує ефективність процесу управління, суттєво змінює структуру конкурентоспроможності і сприяє розвитку набутих конкурентних переваг, що відносить інформаційне забезпечення до найбільш динамічних, швидко оновлюваних і гостро конкурентних ділянок міжнародного співробітництва і суперництва.

3. Інформаційна допомога стала найважливішим напрямком діяльності міжнародних організацій, завдяки яким, а також інформаційним структурам, що функціонують в країнах, у світі сформована багаторівнева інформаційна мережа (на міжнародному, національному рівнях та на рівні суб'єктів економічної діяльності), мета якої – наповнення світового інформаційного простору інформаційними ресурсами та продуктами, перш за все, аналітичного характеру, забезпечення полегшеного доступу окремим країнам та економічним агентам до сучасних світових досягнень, знань та інформації, залучення їх до активної участі у світових торговельних, фінансових та інвестиційних процесах.

4. На базі інформаційної мережі в рамках світового господарства в цілому та в його найбільш розвинених регіональних та національних сегментах сформована і успішно функціонує багаторівнева, багатоканальна інформаційна система, робота якої технологічно забезпечується сучасними досягненнями в галузі інформатизації. Завдяки регулюючій ролі та функціям міжнародних організацій, які з кожним роком розширюються, система інформаційного забезпечення все більше набуває глобального характеру, стає основним фігурантом у розвитку не тільки глобального інформаційного, а й ділового середовища.

5. Гострота проблеми інформаційного забезпечення суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в Україні обумовлюється недостатнім науково-технічним рівнем та недосконалими методами комерційної діяльності, а отже, загалом низькою конкурентоспроможністю вітчизняних товарів на міжнародних ринках. Вона диктується необхідністю розвитку національної економіки з урахуванням структурних пріоритетів світової економіки та формування адекватної інноваційної та інвестиційної стратегії, спрямованої на входження в найбільш динамічні, перспективні сектори світового господарства.

6. Можливості запровадження інформаційного забезпечення повністю залежать від розвиненості інформаційної сфери країни, насамперед, інформаційної інфраструктури, яка, у свою чергу, визначається рівнем інформатизації суспільства.

Відсутність в Україні чітких і забезпечених ресурсами пріоритетів розвитку інформаційної сфери та повільні темпи розвитку інформатизації багато в чому визначають слабку розвиненість інформаційної інфраструктури. Безсистемність у придбанні комп'ютерної техніки не сприяє переходу процесу комп'ютеризації у, власне, інформатизацію і гальмує процес інтеграції України у світовий інформаційний простір. Звідси випливає необхідність посилення державного регулювання в галузі розвитку інформатизації.

Слід доопрацювати прийняту у 1998 р. Національну програму інформатизації з урахуванням нинішнього стану інформатизації в країні та тенденцій її розвитку у світі, поклавши в основу принцип комплексності вирішення проблеми; визначити чітку послідовність виконання робіт і забезпечити їх державне фінансування в повному обсязі, передбачивши на це кошти в державному

бюджеті; запровадити суворий контроль за їх використанням, а також створити умови для активного залучення коштів комерційних структур, наприклад, для часткового фінансування регіональних програм інформатизації.

7. Діяльність структур у сфері інформаційного забезпечення в Україні є на сьогодні організаційно та функціонально роз'єднаною; відсутні єдині загальнодержавні інформаційно-методологічні підходи до вирішення ними завдань інформаційного забезпечення; недостатньою є розвиненість забезпечення ЗЕД, особливо, інформаційно-аналітичного та статистично-аналітичного його аспекту.

Удосконалення цієї інформаційної мережі потребує активного розвитку за сприяння держави (організаційного, нормативно-правового, фінансового) комерційних інформаційно-аналітичних структур у сфері ЗЕД, запровадження загальнодержавних засад та організаційних, методичних і фінансово-економічних механізмів для активізації наповнення інформаційного простору країни інформаційними ресурсами у цій сфері, систематизованими і, певною мірою, структурованими відповідно до світової практики.

8. Вирішення завдань розбудови індустрії інформаційного забезпечення передбачає розширення членства України в міждержавних інформаційних об'єднаннях, а, відповідно, - визначення засад здійснення обміну національних інформаційних ресурсів на бартерній чи комерційній основі на інформаційні ресурси інших країн, формування та використання інформаційних ресурсів у співробітництві з іншими країнами.

9. Нормативно-правового врегулювання потребує процес створення інформаційних технологій, рівень уніфікації яких сьогодні не відповідає міжнародним стандартам, а стан та темпи розробки і впровадження - світовим тенденціям розвитку глобального інформаційного простору, внаслідок чого українська інформаційна продукція та послуги є недостатньо конкурентоспроможними. Це зумовлює необхідність зміцнення вітчизняного потенціалу програмного забезпечення та створення пільгових умов для вітчизняних виробників програмних продуктів із закріпленням їх у відповідних статтях нового Податкового кодексу (як це було свого часу було зроблено в Індії).

10. Функціонально завершеною формою комплексного системного інформаційного забезпечення розвитку ЗЕД вітчизняних виробників, що відповідає світовому науково-технологічному рівню, має бути загальнодержавна інтегрована автоматизована інформаційна система, заснована на сучасних засобах інформатизації, створення якої вимагає законодавчого та нормативно-правового врегулювання.

11. Інформаційні системи, що знаходяться у користуванні установ, організацій та підприємств України, хоча і забезпечують певною мірою їх власні потреби в інформації, проте не можуть бути використані для створення цілісної загальнодержавної інформаційної системи через відсутність

єдиних підходів до їх програмного, технічного, технологічного, лінгвістичного забезпечення, що потребує відповідного корегування та нормативно-правового врегулювання інформаційно-технологічних засад їх функціонування.

12. Для реалізації єдиної політики у вирішенні проблеми налагодження системного інформаційного забезпечення ЗЕД, взаємоув'язки всіх аспектів цього процесу, доцільним є створення та законодавче визначення повноважень загальнодержавного органу - Національного інформаційного центру розвитку ЗЕД, який був би підпорядкований уряду, маючи на увазі, що цей орган має стати головним організуючим, регулюючим і контролюючим органом в державі з цих питань. Іншим засобом вирішення проблеми могла би бути реорганізація Держзовнішінформу з відповідним розширенням його повноважень та функцій.

Список опублікованих автором праць за темою дисертації

Барташук Т. Вхідження України до ГАТТ/СОТ як можливість покращення конкурентоспроможності // Формування торговельних режимів у перехідних економіках в умовах глобалізації (приклад України). Матеріали ІХ міжнародної науково-теоретичної конференції (25-26 жовтня 2001 р.). – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка: Інститут міжнародних відносин, 2001. – С.159-162.

Барташук Т. Глобалізація та розвиток інформаційного суспільства // Зб. наук. праць. – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2001. – Вип. 30. – С.162-168.

Барташук Т. Інформатизація у контексті розвитку глобальних процесів // Світова цивілізація і міжнародні відносини. Наук. журнал. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський національний університет, 2001. – №1 (3). – С.115-120.

Барташук Т. Інформаційна основа економічного розвитку сучасного світу // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Зб. наук. праць. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка: Інститут міжнародних відносин, 2001. – Вип. 30. Частина II. – С.219-227.

Барташук Т. Інформаційне забезпечення конкурентоспроможності // Формування ринкових відносин в Україні. Зб. наук. праць. – К.: Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, 2002. – Вип. 18. – С.27-30.

Барташук Т. Міжнародні організації в галузі інформаційного забезпечення економічних суб'єктів // Зб. наук. праць. – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2002. – С.151-158.

Барташук Т. Розвиток інформаційної інфраструктури України і запровадження механізмів інформаційного забезпечення в контексті розвитку підприємництва та покращення конкурентоспроможності економічних суб'єктів // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. – Вип.7 – С.15-22.

АНОТАЦІЯ

Барташук Т.П. Механізми інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності в умовах сучасної міжнародної конкуренції. – Рукопис.

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.05.01 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. - Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Київ, 2003.

Дисертація присвячена розкриттю ролі інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності для підвищення міжнародної конкурентоспроможності в умовах посилення жорсткості конкурентної боротьби на світових ринках та визначенню конкретних механізмів комплексного системного інформування національних виробників з цих питань.

Дана оцінка існуючих можливостей запровадження інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Визначені напрямки розбудови індустрії інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних виробників з урахуванням сучасного стану економіки України та тенденцій розвитку світового інформаційного ринку.

Ключові слова: інформація, інформатизація, інформаційна інфраструктура, міжнародна конкурентоспроможність, зовнішньоекономічна діяльність.

АННОТАЦИЯ

Барташук Т.П. Механизмы информационного обеспечения внешнеэкономической деятельности в условиях современной международной конкуренции. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.05.01 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. - Институт мировой экономики и международных отношений НАН Украины, Киев, 2003.

В диссертации раскрывается роль информационного обеспечения внешнеэкономической деятельности для повышения международной конкурентоспособности в условиях усиления жесткости конкурентной борьбы на мировых рынках.

Установлено, что возможности и уровень информационного обеспечения во многом обусловлены уровнем информатизации общества. Исследовано влияние этих процессов на международную конкурентоспособность, в частности, прослежена динамика приоритетности факторов, которые определяют конкурентоспособность. Показана роль информации в разных сферах деятельности компании, на всех этапах производства продукции.

Проанализирован международный рынок информационных продуктов и услуг, с учетом общих мировых тенденций глобализации, интеграции и информатизации раскрыты секторы его приоритетного развития.

Исследована роль международных организаций в создании единого глобального информационного пространства; проанализированы и систематизированы виды и формы международной информационной поддержки, определены основные из них.

На примере высокоразвитых стран мира обобщены государственные мероприятия, направленные на повышение конкурентоспособности и расширение экспорта, наиболее действенными из которых являются те, что способствуют внедрению механизмов информационного обеспечения внешнеэкономической деятельности, доказана объективная необходимость использования при этом государственных и рыночных рычагов.

Дана оценка существующим возможностям внедрения информационного обеспечения внешнеэкономической деятельности в Украине. Сформулированы причины слабого развития национальной информационной инфраструктуры страны и низких темпов развития информатизации. Приведены результаты систематизации структур информационной поддержки внешнеэкономической деятельности.

Определены направления усовершенствования информационного обеспечения внешнеэкономической деятельности отечественных производителей с учетом современного состояния экономики Украины и тенденций развития мирового информационного рынка.

Ключевые слова: информация, информатизация, информационная инфраструктура, международная конкурентоспособность, внешнеэкономическая деятельность.

ANNOTATION

Bartashchuk T.P. Mechanisms of information provision of the foreign economic activity in the conditions of modern international competition. – Manuscript.

The Thesis for the scientific degree of candidate of economic science in the specialty 08.05.01 – World Economy and International Relations. – Institute of World Economy and International Relations, Ukrainian National Academy of Sciences, Kiev, Ukraine, 2003.

The Thesis researches a role of information provision of the foreign economic activity for raising international competitiveness under the conditions of competitive activity toughening in the international markets and determines concrete mechanisms of complex system informing of the national producers about these questions.

Current ability to make information provision of Ukrainian foreign economic activity is evaluated.

The Thesis has determined the directions of creation for the industry of information provision of the foreign economic activity for the national producers with consideration of modern state of the Ukrainian economy and tendencies of the world information market development.

Keywords: information, informatization, information infrastructure, international competitiveness, foreign economic activity.